

ANTTI SALMINEN

Kuolevat kehot, eläimyyys ja pohjoinen tasa-arvo

– Kysymyksiä Leea Klemolalle

Ohjaaja, näyttelijä ja käsikirjoittaja Leea Klemolan ohjaama *New Karleby* sai ensi-iltansa helmikuussa Tampereen Teatterissa. Näytelmä päättää maineikkaan *Kokkola*-trilogian, jonka edelliset osat *Kokkola* (2004) ja *Kohti kylmempää* (2008) käsittelivät muun muassa sukurutsaa, neandertalinihmisyyttä ja Marja-Terttu Zeppelinin sielunmatkaa kohti äärimmäistä kylmyyttä. Haastattelun aikaan muutama kohtaus puuttui vielä uuden näytelmän lopusta. Luvassa on täplähyenoita.

Miten teet teatteria?

Teatterin tehtävä ei kiinnosta mua. Tämä on paras tapa viettää aikaa ihmisten kanssa ja mahdollisuus olla ole-massa, kestää elämää. En mieti koskaan teatterin tarkoi-tusta. En käy katsomassa teatteria. Se ei ole mulle mer-kittävää.

En koskaan lähde teoriasta tai dogmista. Pysin alueel-le, jossa ei ole vielä sanoja. Jos tätä matkaa tukisi jokin teoria, sitä ei tarvitsisi tehdä. En liioin käytä metodeja. Näytelmäni muodostuvat kohtaamisista ihmisten kanssa. Tekstiä kirjoitetaan samaan aikaan kun harjoitellaan.

Teatterikäsitteisen ytimessä ovat kuolevaiset ruumiit rampin molemmin puolin. Näyttelijävalinnat perustuvat tähän ja siksi näytelmissäni on ollut esimerkiksi paljon alastomuutta.

Niin ikään vierastan kaikkea kohdeyleisöajattelua. Ohjaan itselleni, koska haluan kunnioittaa katsojien ti-lannetajua. George ei voi tulla vasemmalta, ellei se ole sitten huumoria.

Mihin trilogiasi päättyy? Mitä olet ajanut takaa?

Kyllä se kehoon palautuu lopulta kaikkinsa. Tri-logian viimeisessä osassa Piano Larsson on ajautunut elämässään pisteeseen, jossa kaiken on muututtava. Lar-sonia vastaan tulee kuolema, ja kysymys kuuluu, miten elää sen kanssa.

New Karlebyn henkilöillä on erilaisia suhteita kuo-lemaan. Tässä näytelmässä on ensimmäinen uskovaisten henkilöihahmoni. En ole aiemmin keksinyt tapaa käsi-tellä uskoa niin, että siitä ei tulisi pilakuvaa. Huomautet-takoon nyt, että itse en usko Jumalaan lainkaan. Meillä on vain toisemme, ja jos se on lähtökohta, usko tuntuu välistä vetämiseltä, ruumiin ja eläinten halveksimiselta, järjettömältä hulluudelta.

Mutta. Tämä ei tarkoita hengellisyyden ja mystiikan väheksymistä. Ei Jumalaa kieltää voi, mutta en halua, että se tulee kahden ihmisen väliin. Tämän vuoksi on ollut lähes sietämätöntä suhteutua näyttämöllä hahmoon, joka ratkaisee kuolemansa uskolla.

Keho on siis alku ja loppu. Mutta kehothan ovat jo? Mihin teatteria tarvitaan, eikö se tule kahden ih-misen väliin siinä missä Jumalakin?

Teatteri toimii kehojen rituaalina. Toiset toisten puo-lesta voivat parhaimmillaan siirtää katsomoon tunteen, että tällä elämällä, näillä teoilla ja keholla mulla on lupa rakastaa, myös itseäni. Juoni sen sijaan on maailman epä-kiinnostavin asia. Se on vain pakko kasata. Mulla ei ole ohjaajana tarvetta manipuloida tai edes viestiä. Pahinta, mitä voisin kuvitella, olisi yrittää muuttaa maailmaa he-rättämällä syyllisyydentunnetta katsojissa. Teatteri on moraalien ja politiikan tuolla puolen, siinä on kyse sub-jektiivisesta kokemuksesta. Jos kokemuksesta voi puhua totta ja tarkasti, se on hyvä.

Eli paljon on tarkkuuden varassa?

Ehdottomasti. Vaaditaan äärimmäistä tarkkuutta ja re-hellisyyttä kaikille kokemuksille, etenkin tällaisena aikana, jolloin useimmat kokemukset ovat konventionaalisia ja ikään kuin valmiiksi koettuja. Siksi esimerkiksi väärät tunteet väärässä paikassa ovat minusta kiinnostavia.

Jos ymmärretään vaikkapa, että kipu voi olla nautin-nollista tai että noinkin voi elää, näytelmä toimii.

Sama heijastuu myös näytelmän tekemiseen. Ohjaaja voi pakottaa melkein mihin tahansa paitsi nauttimaan. Ja vain nautinnon kautta työhönsä voi sitoutua oikein. Pelko tappaa sen aina. Näyttelijälle ei saa huutaa. Esi-tyksen äänensävy on sama kuin harjoitusten ilmapiiri. Esitysjännitys ja läsnäolo peilautuvat harjoituksista.

Nautinnon lisäksi tärkeää on nauru. Psykiatrilte ei voi mennä puhumaan totta ja naureskella samalla jutuilleen. Teatterissa se on mahdollista. Se auttaa säilyttämään suhteellisuuden- ja mittakaavantajan, ilman että kukaan on paapomassa ja analysoimassa.

Kun häpeä, nautinto ja kauhu ovat tasapainossa, näytelmä toimii. Tavoitteena on, että ihminen häpeäisi itseään edes vähän vähemmän ja että tähän tunteeseen päästään yhdessä. Teatterissa ollaan yhdessä, toisin kuin elokuvissa, missä katsotaan aina yksin.

Tulisiko katsojankin nauttia?

En tiedä, kun en katso. Siis en katso teatteria. Mutta vihaan esimerkiksi yleisön osallistumista. Se on okset-tavaa ja noloa. Haluan ehdottomasti olla turvassa. En halua myöskään liikkua esityksessä. Ottaisin paljon mieluummin paskaa niskaani kuin sen, että minua kat-sottaisiin näyttämöltä silmiin. Se on vallankäyttöä, esiin-tyjällä on sellaisessa tilanteessa tavattomasti valtaa. Sem-moista näyttelijää pitäisi lyödä heti, koska tilanne on niin epätasaväkinen. Paskanheitto ei ole fasismia mutta teatterissa silmiin katsominen on. Yleisöä saa katsoa vain arasti, vaatimatta ja haastamatta.

Tarkentaisin vielä suhdettasi nauruun. Mahdollis-taako teatteri naurun alueen laajentamisen?

Juuri niin. Apinoiden huumori on esimerkiksi het-kissä, kun toinen säikäyttää toisen. Syntyy helpotus siitä, että ei kuollut, vaikka niin luuli. Kaikkein vaikeimmille ja pyhimille asioille nauraminen on yksi teatterin teh-tävistä. Olen kysynyt itseltäni monesti, saako vammaisille nauraa, saako rasistisille vitseille nauraa? Tämä on jotain muuta kuin pilkkaa. Se on itselle ja omille asenteille nauramista. Nauramista sille, kuinka paljon täällä pitää esittää kunnollista ja käyttäytyä rutiininomaisesti.

Kaikki merkityksellinen on minulle tilannesidon-naista. Humanismia en ymmärrä ollenkaan, enkä väki-vallan nollatoleranssia. On tilanteita, joissa saa lyödä. Jos joku ääliö vittuilee kohtuuttomasti, ja lyön häntä, miksi minä olen se, joka on tehnyt väärin?

Palataan Kokkolaan. Miten paikallisena koet teat-terisi?

Kokkolan murre on äidinkieleni. Jos kirjoitan hen-kilön, joka ei käytä Kokkolan murretta, en ole varma sen asenteesta. Kokkola on ihmisen puhetta. Muut ovat asennoituneita omien murteittensa kautta, ja mun täytyy tulkita, mitä he yrittävät sanoa.

Kokkola ei ole syrjäseutua, ei mitään periferiaa, vaan kokemuksellinen keskus. Jokin Helsinki ei ole sieltä katsoen mikään paikka vaan nykyaika itse, ja sellaisena äärimmäisen epämiellyttävä. Helsingistä ei ole kotoisin kukaan.

”Parempi olisi himoita lehmää, peuraa tai traktoria.”

Paikallisuuteen liittyy muitakin tärkeitä lähtökohtia kuin kieli. Esimerkiksi maantieteellinen sijainti, sää ja vuorokaudenaika ovat todella tärkeitä. Tämä trilogian päätösosa sijoittuu tiettyyn kerrostaloon ja tiettyyn metsään sen ympärillä. Maisema on esityksen mielentila.

Millainen maisema se on?

1970-luvun rauhallinen, työläisten asuttama lähiö, jota ympäröi mäntymetsä. Se on katveessa. Tällaiset tapahtumapaikat eivät vaadi mitään, niistä ei tarvitse suoriutua. Metsä ja koti. Hajottamo, palava bussi. Kaiken sosiaalisen elämän tuolla puolen. Maisema on mielentila on metsä.

Tarkennetaan vielä kysymystä kielestä. Mitä Kokkolan murteeseen liittyy?

Se ei ole niinkään murteeksi tunnustettava kieli kuin vaikka savo. Lähinnä kyse on sanajärjestyksestä. No, odotas, vaikka näin: ”Siihen on minun ja ambulanssin väliin joku teetupa-auto kiilannu.” Näin se menee kokkolaksi. Mutta jos sanon, että ”siihen on joku teetupa-auto kiilannu minun ja ambulanssin väliin”, siinä ei synny tietoisuutta, että olen näin mainio, kun tällä tavoin sanon.

Kokkolan sanajärjestyksessä on reviiirinpitoa ja oman mainiouden alleviivausta. Se on kovaäänistä ja runsaasti kiroilevaa. Tahtoo sanoa, että hoidan omat asiani ja siitä muistutuksena kääntelen näitä sanoja vähän miten mielin. Ettei kellekään nyt tule sellainen olo, että mua tarvitsisi auttaa. Ja että nauran omille vitseilleni mieluummin itse.

Liittyvätkö nämä murrepiirteet henkiseen itsellisyyteen?

Osittain, mutta siinä on tavattoman iso ero vaikkapa eteläpohjalaisuuteen. Kokkolan murteessa on jatkuva pyrkimys olla niin suora kuin mahdollista. Kokkolalainen kokee olevansa nimenomaan Kokkolasta, se on nimittäin voimakas identiteetti.

Miksi se on vahva? Millainen Kokkola sitten on?

Kokkolassa on satama, ja siksi siellä on ollut myös paljon huoria, voimakas työväen- ja suojeluskuntaliike, puolet väestöstä ruotsalaisia, kaikkea sikin sokin. Kokkolassa ei ole koskaan yhtä totuutta. Ja kulttuurielämä on sitä vastoin tätien touhua, koko ajan yritetään kohottaa profilia milloin milläkin saatanan kesäfestivaalilla. Hirveää touhua.

Vaikka sanoit, että sinulla ei ole dogmeja, metodeja tai teorioita, mitä ilmeisimmin kuitenkin kehittelet tiettyjä aika tarkkarajaisia kysymyksiä ja aiheita?

Ei mulla ole oikeastaan edes semmoisia aiheita. Kutsun kysymyksiäni asioiksi, niin, vain asioiksi. Eläimet esimerkiksi. Ja miksi aina eläimet? Onko se äärimäinen toinen? Nyt on nämä täplähyeenat. On hienoa, että en voi ihmisenä väittää paljon mitään eläimistä. Palaan eläimiin yhä uudelleen, ja tätä on kaipuu epäinhimilliseen, joka on silti tuntemattomassa yhteydessä ihmiseen. Olla jotain samaa, mutta kuitenkin jotain aivan muuta.

Toinen asiani on miehet ja naiset. Esimerkiksi: Mitä kaikkea ihmisessä on lupa rakastaa, sellaista, mitä ei voi kestää? Teatterissa voi rakastaa kaikkea, mitä mieleen juolahtaa. Palaan yhä uudelleen hulluihin naisiin ja hoiavaisiin miehiin.

Miksi?

Ehkä se on itseironiaa. Toisaalta jos näyttämölle tulee hoivaava nainen, se voisi yhtä hyvin olla tyhjä tuoli. Siinä ei ole mitään erityistä, mitään mikä erottuisi kulttuurisista kliseistä. Jotta ihmisyyttä tulisi näkyviin, kulttuurista kontekstia on rikottava. Äärimmäisen tylsä mieshenkilö vastavuoroisesti on sellainen, joka himoitsee nuorta hyvännäköistä naista. Niin henkilöltä viedään sielu. Parempi olisi himoita lehmää, peuraa tai traktoria. Hyvin käyttäytyviä naisia on vaikea katsoa näyttämöllä, tai sitä vastoin läjäpäin huonosti käyttäytyviä miehiä.

Kun aiempia osia on esitetty ulkomailla, esimerkiksi Virossa, näitä asioita ei monestikaan ole tajuttu. Esimerkiksi lesbot ovat ulkomailla aina traagisia. Huonosti käyttäytyvää naista ei osata katsoa.

Mikä ero Suomessa sitten on?

Uskon, että Suomessa tasa-arvo on vuosisataista perua ja että suomalaisten näyttelijöiden kanssa voi mennä todella pitkälle. Sana on vastenmielinen, mutta tuntuu, että jokin alkuperäinen tieto on siinä, että akat voivat olla ihan hulluja. Suomalaisilla on suuri lupa sekoittaa sukupuolia. Suomalaisen näyttelijän kanssa voi tehdä melkein mitä tahansa. Täällä ei koskaan näyttelijä kysy, että ”anteeksi, miksi mä tuota rakastan, sehän on kauhean näköinen”. On syvällä tuntemus siitä, että tuo ihminen tulee mistä tahansa ja on menossa minne hyvänsä, ja voi vain vähän toivoa, että olisipa edes vähän tolkkua tuo, johon on nyt rakastunut.

Mistä tämä ”alkuperäinen tasa-arvo” voisi kummuta?

Uskon, että olemme vielä niin metsäläisiä. Ehkä grönlantilaiset olisivat tässä vielä loistavampia. Suomessa sivistyskulttuuri on niin nuori ja kliseet eivät ole juurtuneet kovin syvään. Tämä on hyvin konkreettinen taipumus, kenties vaikean maaperän ja ankarien talvien synnyttämä. Pohjoisessa tarvitaan molempia sukupuolia, tasa-arvo on silloin paljon syvempi asia kuin naisten ääni-oikeus ja feminisismi. Tämä tasa-arvo ja tieto siitä tulee kaukaa ajasta mutta samalla niin läheltä, maaperästä.